

Ivo Zorman

Kajnov rod

Prešernova družba, Ljubljana 1992

Zormanov pisateljski opus se vztrajno širi v začrtani smeri, torej v tematiko, ki jo avtor obdeluje že od *Portreta revolucionarja Malusa* naprej - v literarni razmislek o usodah tistih, ki so temeljno določili obliko domače revolucije, hkrati pa jih taista revolucija temeljno določa. Zorman torej na literarni in k sreči neideološki način premleva in preišlja poraz utopij(e), preišlja o usodah ljudi, ki so se vezali na projekt, ki je propadel - kot vemo, je zdaj to že tako usoda vsakega projekta, poraz totalitarnih pa je toliko bolj boleč za protagoniste, ki se iz nadutih nosilcev Ideje spremenijo v odrinjene, celo osovražene in nemočne šleve. V betežne "zdrave sile".

Zorman je v prejšnjem romanu, *Stiski bogov*, obdelal svet polkovnika, ki ga mučijo dogodki, ki jih je v najboljši veri storil med vojno, predvsem nesmiselna, pre nagljena in zgrešena likvidacija mladega fanta: likvidiral ga je v prepričanju, da je sovražni agent - in to v naglici, na poročni dan. Seveda mu gre po zlu prvi zakon; rodi se mu sin, ki se zanima predvsem za sublimno povezavo erotike in umetnosti, še bolj pa za očetovo mlado drugo ženo. Totalna katastrofa; revolucionar iz *Stiske bogov* je res v riti, sin ga prezira, žena tudi, oba varata, kameradi iz vojnih in revolucionarnih let pa posedajo po parkih in nemočno gledajo, kako razpada svet, ki so ga gradili, ne da bi (pravi čas) podvomili o smiselnosti in upravičenosti svojega početja.

V *Kajnovem rodu* spregovori Zorman - še enkrat - zgodbo o ostarelem in betežnem revolucionarju, ki se tokrat imenuje Žan Rob-Oleg, le da je zadeva še hujša, saj namesto da bi likvidiral potencialnega ogleduha, Oleg izda svojega bratranca. Umor, ki je temelj oblasti in bivše revolucionarjeve slave, je tokrat rodbinski, bratomoren. Hkrati tematika omogoča Zormanu, da spregovori o povojnih pobojih domobrancev, tistih, ki so jih vrnilo partizanom po predaji in bivanju v vetrinjskem taborišču.

Zorman pripoveduje zgodbo v štirih delih; v prvem, *Vojaku revolucije*, spoznamo Olegov svet in mentaliteto, v drugem *Zlatino usodo*; Oleg jo je srečal ravno takrat, ko se je uspešno zaljubila v njegovega bratranca Oskarja. V tretjem delu sta v ospredju Oskarjeva usoda - življenje lahkotivca in uspešnega ženskarja, ki kljub močnemu individualizmu, celo cinizmu, obleče domobrantsko uniformo, potem ga vrnejo,

odpeljejo v Rog, kjer preživi poboje in se vrne domov, tam ga izda Oleg - in pogled na vse mlade generacije; predstavlja jo vnuk Grega.

Vendar Zormanov postopek ni povedati isto zgodbo s štirih povsem ločenih gledišč, zgodbe le podvajajo in zrcalijo že povedano, prinašajo nove podatke in usodne dogodke, sama zgodba pa kroži v širokih lokih. Zorman torej pobere modernistično asociativno logiko pripovedi, v kateri spomini - pri njem bolj pojasnila - prodrejo na površje. Zorman ne simulira toka zavesti, je veliko manj radikalen, temveč zgodbo vrača v peteklost, da bi lahko osvetlil vse njene dimenzije. Zgodba o brato(ranče)moru se godi pred nami, od trenutka, ko stopi Oleg v sobo, v kateri se sreča z Zlato, do trenutka, ko Zlata razkrije Olegovo krivdo za zaročenčevu/bratrančevu smrt. Vendar je v tem časovnem izseku, v katerem se razjasnijo nekaj desetletij stare zadeve, zgoščenih nekaj celih življenj; Olegovo ilegalno partijsko delovanje in patizansčina, Zlatina ljubezenska zgodba z Oskarjem in emigracija, predvsem pa Oskarjeve začetniške ljubezenske avanture in potem pot iz taborišča na morišče, pa beg iz jame in nazaj. Zormanu takšen razpon omogoča predvsem to, da ima soočenje in prepoznavanje (Olegove krivde za Oskarjevo smrt) v *Kajnovem rodu* vlogo poslednje sodbe, tehtanja življenjskih usod in odmerjanja odgovornosti; vse je torej zgoščeno okoli ključnega obrata, ki razkrije in razvrednoti Olegovo početje. Hkrati z razkritjem se dokončno zruši že tako načet svet, monoliten, nedemokratičen, s krivično porazdeljenimi dobrinami, s prevlado peščice nad drugimi.

Kljub takšni polifoni kompoziciji romana in naglim preskokom, ki jih omogoča "onstransko" zunajčasovno Razodetje - takšen je, prav nič naključno, tudi naslov zadnjega dela knjige - je *Kajnov rod* pisan tradicionalno, urejeno in premišljeno, z močnimi primesmi za realizem tako značilne teme - oscilacije družbenih razredov, slojev, zgodovine. Spor med bratrancema je socialen - vsaj na začetku; eden bajtarjev sin, ki ga v otroštvu garbajo in potem pošljejo k stricu v štacuno, drugi štacunarjev sin, "mali buržu" - tudi naslov dela romana - ki pa se z izredno senzibilnostjo in uvidom v življenje dviguje nad sloj, ki mu pripada, in je intelektualna elita. Zormanovo zanimanje je torej usmerjeno tudi na gibanje kapitala, saj to, da se Oleg naseli v stričevi/bratrančevi hiši, pomeni tudi dobesedno - ne vzame mu le življenja in oblasti, temveč tudi posest. Bratomor se spremeni v prerazdelitev premoženja, zatirani postanejo zatiralci in narobe - gre za tipično tematiko, zanimivo za realizem.

Vendar Zormanovega "asociativnega" pripovedovanja zgodbe z obilo reminiscenc, pomešanega z realizmom, ne moremo razumeti kot premajhno radikalnost, saj nam čistost literature, njeno pripadanje enemu ali drugemu modelu, ne more biti kriterij. Zormanu gre kljub vsemu predvsem za pripovedovanje travmatične zgodbe, za pripovedno in kompozicijsko spretnost, za užitek v naraciji, ki bi jo radikalnost ali pripadnost preživelih umetniški smeri, v predpostavke katere ne verjamemo (več?), precej zmanjšala. Še več, Zormanu ne gre za razkrivanje slepih peg zgodovine - enako kot mi se zaveda, da je samo vprašanje časa, kdaj bodo o pobojih znani vsi podatki - ampak za obdelavo neizrabljene in hkrati velike literarne teme. Ravno zato je lahko ideološko uravnotežen, od samega spora distanciran.

In prav je tako; sedaj, ko nam je zgodovina dostopna in jo je mogoče brez cenzure

rekonstruirati, bi bilo težno govorjenje o preteklosti literarno šibko, neokusno, predvsem pa enako odveč kot snemanje vesternov zato, da bi razkrili genocid nad Indijanci. In ravno zato, ker gre Zormanu predvsem za dobro napisano zgodbo, ne pa za realizem, omehča razredno različnost bratrancev še z eno bistveno razliko - z odnosom do žensk. Če je Oleg zavrt, če se mu - zaradi primarne scene? - blatne in umazane dekline gravžajo, zato jih vse življenje jemlje bolj površno, distancirano, potem je Oskar hipererotiziran, skratka, nekdo, ki je dojel razmerje med besedami in erotiko in lažmi in predajanjem in osvajanjem. Z vpeljavo razmerja med erotiko in revolucijo, med seksualnostjo in totalitarizmom, pa je Zorman na nov način osvetlil problem oblasti, bratomornosti in kar je še tega. Žal bolj nakazal, kot razreševal in poglobljajal, a vendar.

Zorman je zgodbo spretno prepletal in razvzljajal, hkrati je dovolj spreten tudi pri jeziku; vsaka od štirih zgodb je namreč - ne dosledno, bolj niansirano - pisana v različnem jeziku. Pof! in tukaj, pa tudi pri mentaliteti, se zatakne pri vnuku; ne le da govori besede, ki so passé in ful avt, je tudi neprepičljiv, pa naj tovari kovčke Zlata, neznani "teti", ali pa se pogovarja s puncinim očimom, restavradorjem in gurmanom. Seveda, Zorman je hotel z mlado, neobremenjeno generacijo, ki jo "boli" za razprtije izpred pol stoletja, pokazati zdravo perspektivo, obnovo, neobremenjenost. Pri tem se mu je zmuznila kompleksnost mladostnikov, vendar veliko manj kot v *Stiski bogov*, kjer je poba čisto čuden, predvsem pa za pogovor s strokovnjakom. Premalo je motivirana tudi Zlata, njeno antigonsko iskanje groba je zadeva, ki jo je simbolno in teoretsko slovenska literatura že izčrpala, zato deluje v Kajnovem rodu kot emblem, izpraznjen in nepomenljiv znak.

Predvsem je problematična Oskarjeva odločitev, da obleče domobrantsko uniformo zato, da bi se lažje prebil za nosečo zaročenko, ki je emigrirala. Tako Zorman prestavi težo proti krvnikom, ki so od nekdanj revolucionarji, v nasprotju z naključnimi, nedolžnimi, individualističnimi in zaljubljenimi žrtvami. S tem se (skoraj) poruši bratomornost kot temelj preteklega in dobimo preganjano nedolžnost proti revolucionarnim hordam, posameznika v primežu (tuje) ideologije - namesto dveh usod, vključenih v usodne spopade.

Kljub temu je *Kajnov rod* spretno in komunikativno napisana knjiga.

Vera Vukajlović